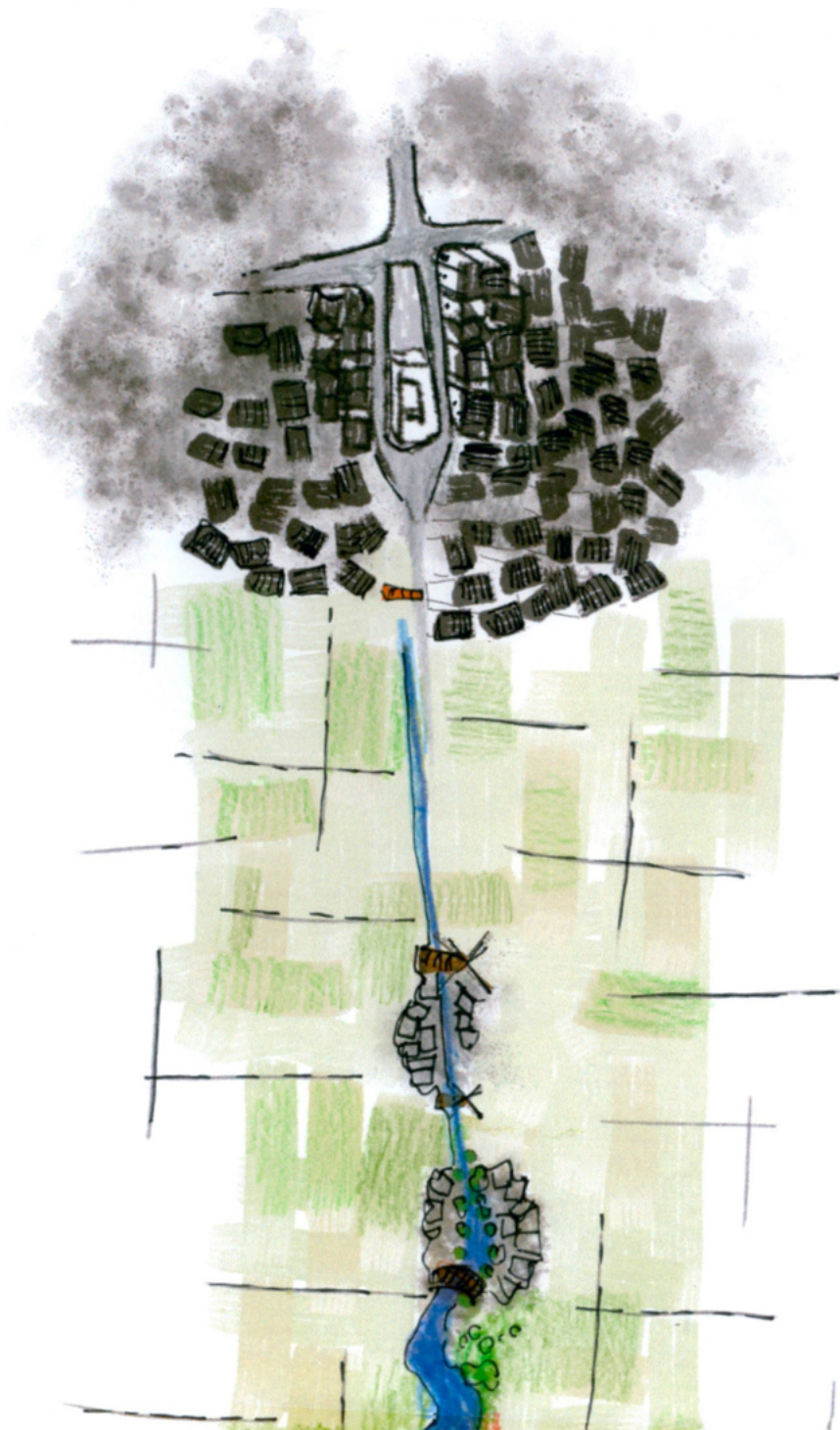

ARTISTIEKE GEBIEDS BIOGRAFIE

van

van het

DAMSTERDIEP

WAT IS EEN ARTISTIEKE GEBIEDS BIOGRAFIE?

Om uit te leggen wat een Artistieke Gebieds Biografie (AGB) is, is het van belang eerst te schetsen wat bestaande gebiedsbiografieën zijn en waarvoor die gebruikt worden.

Een gebiedsbiografie beschrijft de **levensloop van het (stedelijke) landschap** in een gebied. Dit kan een provincie, gemeente, regio of een kleiner gebied zijn. Belangrijk is dat ‘landschap’ niet alleen iets tastbaars is (het 'fysieke', 'functionele' of 'materiële' landschap) maar ook een sociale dimensie heeft (het ‘sociale’ en ‘mentale’ landschap). Daarom is het logisch dat bewoners bij het maken van een gebiedsbiografie betrokken zijn. Bij het maken van een gebiedsbiografie komt het aan op het **analyseren en tonen van verbanden** tussen de diverse lagen van landschappen, zoals bodem, terreinvormen, hydrologie, (historische) ecologie, archeologie, (historische) bebouwing, economie en landgebruik, veldnamen, verbeelding in de kunst en verhalen. Dat geeft inzicht in **historische en ruimtelijke ontwikkelingen, kenmerken, patronen en structuren**. Bij voorkeur wordt de biografie opgesteld vanuit een interactief en participatief proces waaraan bewoners bijdragen. (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2020)

Een (landschaps)gebiedsbiografie is dus het resultaat van een onderzoek en dient als naslagwerk. Dat wil niet zeggen dat het instrument alleen het terrein is van wetenschappers. Plaatselijke verenigingen en bewoners kunnen het onderzoek verrijken. Zij beschikken immers over een schat aan kennis over de lokale geschiedenis, de cultuurhistorische en natuur-waarden en de verhalen die aan het gebied zijn verbonden. Een ander voordeel is dat het gesprek met bewoners hen bewust maakt van de kwaliteit van hun leefomgeving en zo hun betrokkenheid daarbij kan vergroten. Deze participatie van bewoners blijft overigens belangrijk in het vervolgtraject waarin de resultaten van de gebiedsbiografie worden vertaald in visie-en planvorming. Hoe waarderen de gebruikers hun leefomgeving en wat vinden ze écht belangrijk?

Wat is een Artistieke Gebieds Biografie?

De inrichting van de leefomgeving is allang niet meer het exclusieve domein van beleidsmakers, stedenbouwers, architecten, landschappers, projectontwikkelaars of politici maar bewoners, belangenverenigingen én kunstenaars spelen een steeds belangrijkere rol. De kunst en cultuur hebben een toegevoegde waarde; ze kunnen in woorden en beelden (of welke andere kunstvorm dan ook - dans, performance, muziek, theater etc.) een tot de verbeelding sprekende visie voor de toekomst schetsen die de verschillende domeinen kan **verbinden** om uiteindelijk te komen tot wat Allen B. Jacobs ooit schreef over 'Great Streets':

“Er zit iets magisch in bijzondere landschappen. We worden erdoor aangetrokken niet omdat je er moet zijn maar omdat je er wil zijn. De beste landschappen zijn speels en vrolijk maar tegelijkertijd functioneel en toegankelijk voor iedereen. Ze staan symbool voor een gemeenschap en de geschiedenis ervan; ze representeren een gezamenlijke herinnering. Het zijn landschappen om te ontsnappen en voor de romantiek, landschappen om te dromen en om iets te doen. In een goed landschap mogen we dromen; over dingen die misschien nooit gebeurt zijn en vooruit te kijken naar iets wat misschien nooit gaat komen”. (Vrij naar Allen B. Jacobs uit Great Streets. Waar nu landschappen staat schreef hij straten)

De Artistieke Gebieds Biografie is een ‘nieuw’ instrument dat als bijlage dient voor de gebruikelijke gebieds- en/of landschapsbiografieën. De AGB vertelt over plekken in een gebied die de sfeer van de omgeving weerspiegelen. Een AGB gaat over taal, verwondering, fantasie en over specifieke plekken die bv. geen naam hebben, die er ‘gewoon’ zijn, die in en met een gemeenschap meegegroeid zijn, die in de loop der tijden als vanzelfsprekend opgegaan zijn in het ensemble van de omgeving en die juist daarom niet vergeten mogen en we kunnen scharen onder onbenoemd (im)materieel cultureel erfgoed.

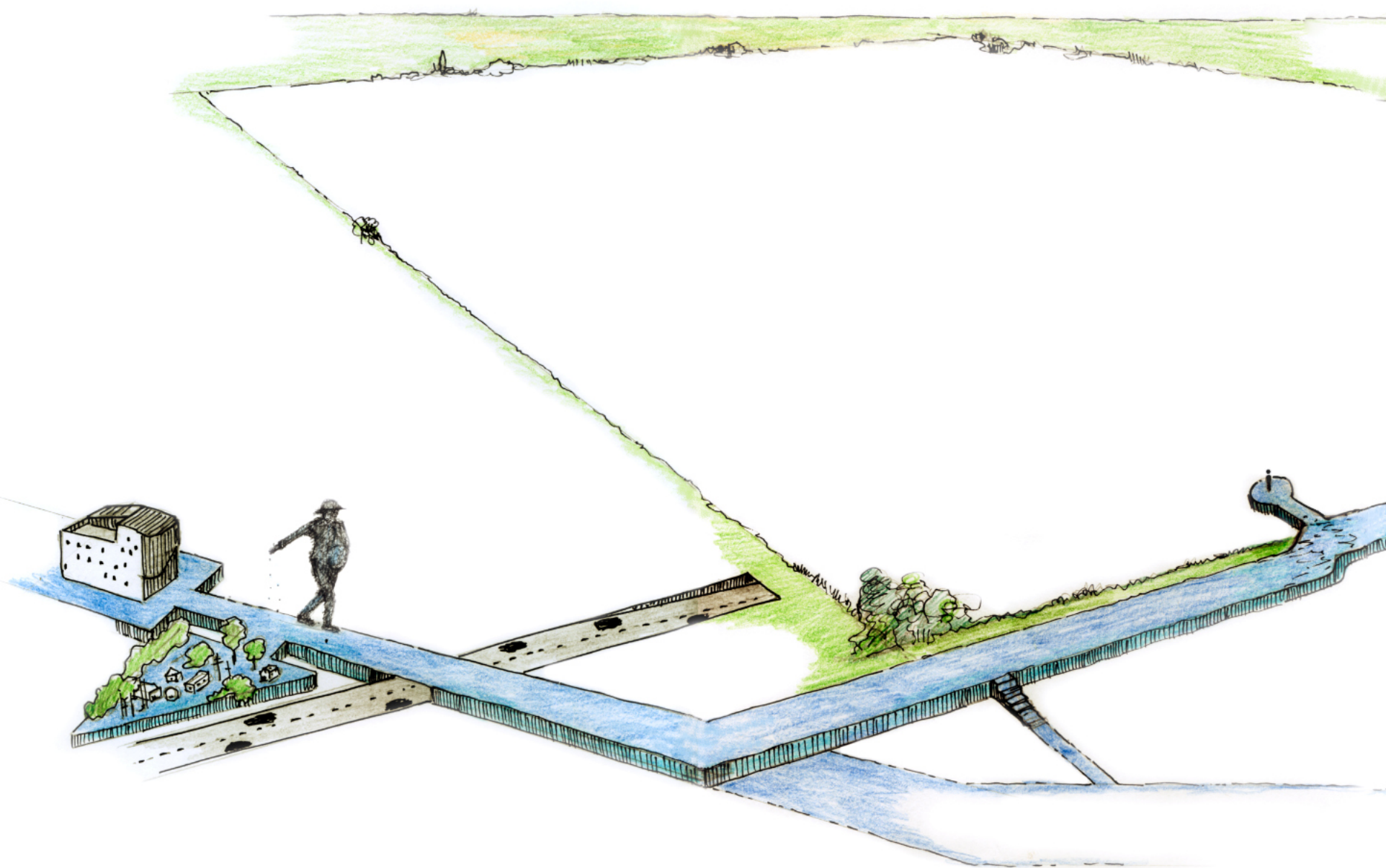
Een AGB is bedoeld om samen met bewoners de bijzondere sfeer of elementen in hun eigen leefomgeving te ontdekken en vervolgens te beschrijven en de uitkomsten te tonen **aan vooral hen die zich met de toekomst gaan ‘bemoeien’; van ontwerpers tot beleidsmakers**. De AGB beschrijft en tekent de artistieke identiteit van een gebied. Waar is het menselijk handelen verder gegaan dan het functionele? Waar is landschap ontstaan zonder landschapsarchitecten, waar is tussen- of restruimte spontaan tot een plek geworden? Waar en waarin toont zich de ‘liefde’ voor de eigen woon- en leefomgeving?

In beleidsthema’s of programma’s gaat de herinrichting van het landschap (of steden) vaak over de verbinding van ruimtelijke kwaliteit, landschap en erfgoed. Met de AGB voegen we daar de kunst&cultuur, de emotie en de verbeelding aan toe en komen we uit op wat Jane Jacobs al in de jaren '70 propageerde in haar fameuze boek: The Death and Life of Great American Cities’:

“Steden of landschappen zijn in staat om iets te bieden voor iedereen alleen omdat, en alleen als, ze gecreëerd zijn door iedereen”. Jane Jacobs.

Een Artistieke Gebieds Biografie is geen opdracht maar een startpunt. Het is de start van een proces waarbij het papieren document een handvat is om gemeenschap rondom een opgave te creëren en het landschap (stad of land) op een artistieke en culturele wijze te vullen met activiteiten, programma, (her)inrichtingen etc. Alles wat nodig is om stap-voor-stap het ‘maken’ van de woon- en leefomgeving ook en vooral een artistieke/culturele daad te laten zijn.

“Ik ben het Damsterdiep, een eeuwenoude waterweg tussen Groningen stad en Delfzijl met vele karakters. Vroeger, toen ik kleiner was, heette ik Delf. Ik was toen in open verbinding met de zee, maar liep slechts tot Ten Post. Delf betekent gegraven, want hoewel ik een meanderend deel heb, ben ik volledig uitgegraven. De meandering ontstond door de eb en vloed werking toen ik nog in open verbinding stond met de zee. Later ben ik van de zee afgesloten door drie zijlen.

Ik begon als afwateringskanaal en werd later een belangrijke economische verbinding. Om de route compleet te maken, werd het deel tussen Ten Post en Groningen uitgegraven. In die tijd dreigde Appingedam nog de hoofdstad van Groningen te worden, maar na lange strijd won Groningen. Inmiddels is het grootste deel van mij dat door de stad Groningen liep gedempt, maar een straat en een plein dragen nog steeds mijn naam.

De periode waarin ik een geheel was en stroomde van de zee tot in het hart van Groningen, waren mijn hoogtijdagen. Vele fabrieken werden aan mijn oevers gebouwd en de bedrijvigheid was groot. Ik werd gebruikt en soms helaas ook misbruikt. Sinds de komst van het Eemskanaal ben ik met pensioen en inmiddels bijna vergeten. Mijn water is wel schoner dan ooit te voren en ik word nog gevonden door de mensen die aan mijn oevers wonen, door kinderen die zwemmen en schaatsen, maar verder leid ik een rustig en onopvallend bestaan. Mis ik iets? Terug naar vroeger zou ik echt niet meer willen maar ik zou mij nog wel ten dienst willen stellen om het landschap dat zich vanaf mijn oevers uitstrekt over het haast oneindig landschap te ontdekken en de verbeelding te voeden met de kleuren, geuren en geluiden van mijn stroom.”

“Een grauw begin of eind. Een onzichtbaar verleden die ontdekt wil worden”

REIS OVER HET DAMSTERDIEP

Kijken naar het Damsterdiep kan op verschillende manieren en aan de hand van verschillende thema's, zowel objectief als subjectief. In de Artistieke Gebieds Biografie ligt de focus op het ontdekken van 'de sfeer van de plek' door de lagen van emotie, verbeeldingskracht en beleving. Om deze lagen te ontdekken is er een meerdaagse excursie geweest waarbij we ons onder hebben gedompeld in het gebied. Ook zijn er gesprekken geweest met bewoners aan het Damsterdiep en is er vanuit meerdere perspectieven gekeken en ervaren.

De AGB Damsterdiep bestaat uit:

Een beschrijving van de sfeer; licht, geur, geluid, smaak, temperatuur, kleur, gevoel, communicatie, vorm en stijl

Opgetekende verhalen; bewonersverhalen, historische verhalen, landschapsverhalen, verzonnen en/of verborgen verhalen

Artistiek klimaat

Een zachte kaart; namen, overgangen, magische oorden, verhaal, liefdeloos, liefdevol, vrije ruimte en verlaten plekken

Een foto atlas

Een artistiek pleidooi voor de toekomst van het Damsterdiep

"Dag. Heeft u misschien een boek over het Damsterdiep? Drie keer de vraag gesteld in drie winkels. Van moderne winkel tot antiquariaat. Mmm...eens denken....ik heb wel een boek over het Reitdiep. Damsterdiep zegt u? Heeft nog nooit iemand gevraagd. Nee... sorry...misschien moet het nog geschreven worden vindt ik eigenlijk wel ja. Ok dank ik zoek verder."

"Het geluid van vele vogels en het nooit afnemende geluid van de auto's van de snelweg. Nergens is complete stilte"

Een vrijgezellen avond

Met een aantal mannen gingen wij met bakbrommers en busjes op een winterse avond naar Steenfabriek Rusthoven. We stookten een vuurtje en zaten aan het bier. Op het terrein is/ was een basin met water. Als ritueel moest Erik, die ging trouwen, in het basin onder een betonnen balk door zwemmen. Erik is een stoere Groninger, lasser en een grote mond. Ziet er uit als 'catweazel'. Hij heeft de test volbracht, was erg koud. Daarna drinken en aan het vuur zitten. Een week later is hij getrouwd met Wendy in de Fraeylemaborg in Slochteren. Met vele bakbrommers daar naar toe. Doodziek van de griep. Hij heeft zijn eigen trouwfeest, later die avond, niet mee gemaakt. Te ziek. Is wel getrouwd en is nog steeds met Wendy, heeft drie kinderen en woont aan het Eemskanaal.

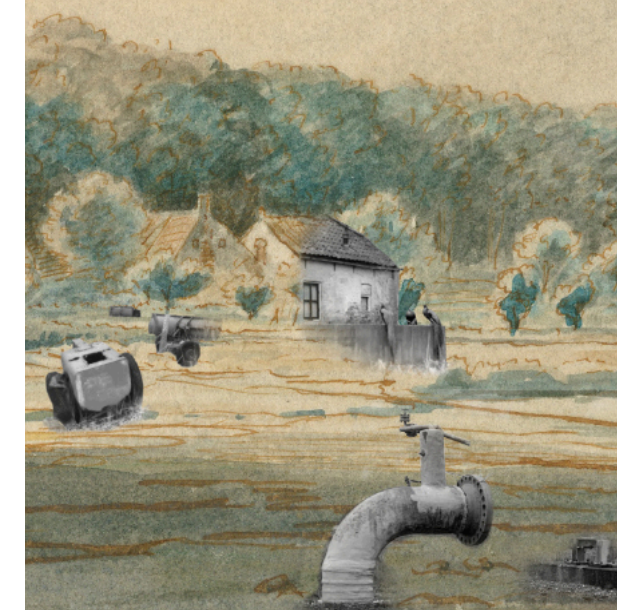
"Rust, ontspanning in hoofd en lijf. Kijkend naar het landschap voel ik de spanning uit mijn schouders trekken en mijn hoofd leeg worden."

Ook is er een gevoel van ontdekken, overal zijn verborgen verhalen en als je weet te kijken, kun je ze tegenkomen"

Bosjongens

Het verhaal van de 'Bosjongens' is een verhaal die speelt vanuit het verleden tot het heden. Op het perceel van de familie Bos stond ooit een boerderij. Nadat deze is afgebrand is er niets meer op het perceel gebeurd. Omdat het privéterrein was mocht je er ook niet komen. Toch was het bosje wat op het perceel ontstond, met de vervallen machines verspreid in het gras een magische plek om te spelen, ook omdat het 'verboden' was. De zoon van Geert en vele dorpskinderen hebben hier vroeger nog gespeeld. Inmiddels zijn alle broers Bos (de 'Bosjongens') overleden en is de grond overgegaan naar de laatst overgebleven familielid de zuster. Wat er met het bosje gaat gebeuren is onbekend, maar de wens om dit te behouden zoals het is, is groot bij de bewoners.

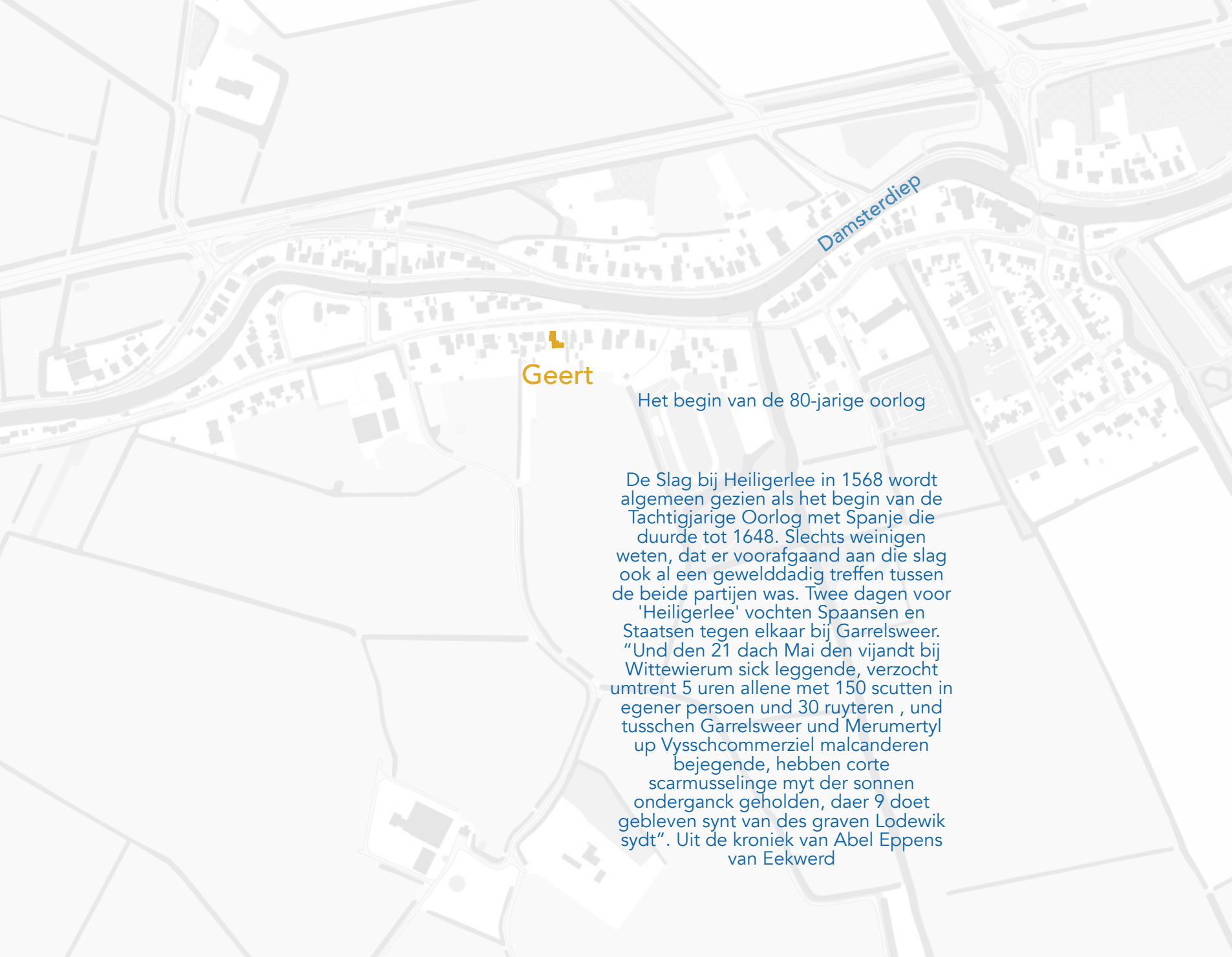

Van Wittewierum naar Rome en terug

Ruim 800 jaar geleden, 2000km, 72 dagen. Emo van Huizinge legde lopend de weg af van Wittewierum naar Rome. Lopend over de stapstenen langs het kerkhof waan je je door die reis heen. Een priester, met zijn vriend Hendrik, kan je bijna zien lopen. Over zandpaden, achter karren getrokken door vee, met slechts weinige bezittingen de bergen doorkruisend, alles om het klooster in Wittewierum te kunnen behouden.

“Het licht was zacht, gedempt en tegen de horizon mistig en vervaagd”

Geert

Het begin van de 80-jarige oorlog

De Slag bij Heiligerlee in 1568 wordt algemeen gezien als het begin van de Tachtigjarige Oorlog met Spanje die duurde tot 1648. Slechts weinigen weten, dat er voorafgaand aan die slag ook al een gewelddadig treffen tussen de beide partijen was. Twee dagen voor 'Heiligerlee' vochten Spaansen en Staatsen tegen elkaar bij Garrelsweer. “Und den 21 dach Mai den vijandt bij Wittewierum sick leggende, verzocht umtrent 5 uren allene met 150 scutten in egener persoen und 30 ruyteren , und tusschen Garrelsweer und Merumertyl up Vysschcommerziel malcanderen bejegende, hebben corte scarmusselinge myt der sonnen onderganck gehalten, daer 9 doet gebleven synt van des graven Lodewik sydt”. Uit de kroniek van Abel Eppens van Eekwerd

“Kijk, er is hier een verleden, kijk er heeft hier ooit iets gestaan, kijk er is een verhaal als je daar voor open staat”

ARTISTIEK KLIMAAT

Kunst en cultuur komt in vele verschijningsvormen. Kunst en cultuur zijn of zeer persoonlijk of zijn participatief/co-creatief en zorgen voor een betrokkenheid bij de inrichting en beleving van de leefomgeving.

Het Damsterdiep heeft een rijk artistiek klimaat, onder andere vanwege de kunststroming De Ploeg welke in het gebied is ontstaan. De Ploeg was een invloedrijke kunstenaarsvereniging die actief was in Groningen vanaf het begin van de 20e eeuw. De naam 'De Ploeg' verwijst naar het idee van ploegen en vernieuwen en de leden wilden de traditionele kunstnormen doorbreken. De kunstenaars van De Ploeg waren geïnspireerd door het Groninger landschap, de natuur en lokale cultuur. Ze schilderden vaak landschappen, boerderijen, molens en andere elementen uit hun directe omgeving.

Tot op heden bied het landschap nog steeds inspiratie voor vele (amateur) kunstenaars. In galerie Ruigewaert in Garrelsweer zijn continue wisselende exposities en wordt kunst verkocht, met extra aandacht voor noordelijke kunstenaars.

Een andere hedendaagse en zeer bekende kunstenaar uit het gebied is Henk Helmantel. Geboren in Westeremden, een dorpje vlakbij het Damsterdiep, waar inmiddels zijn eigen museum te bezoeken is met wisselende exposities.

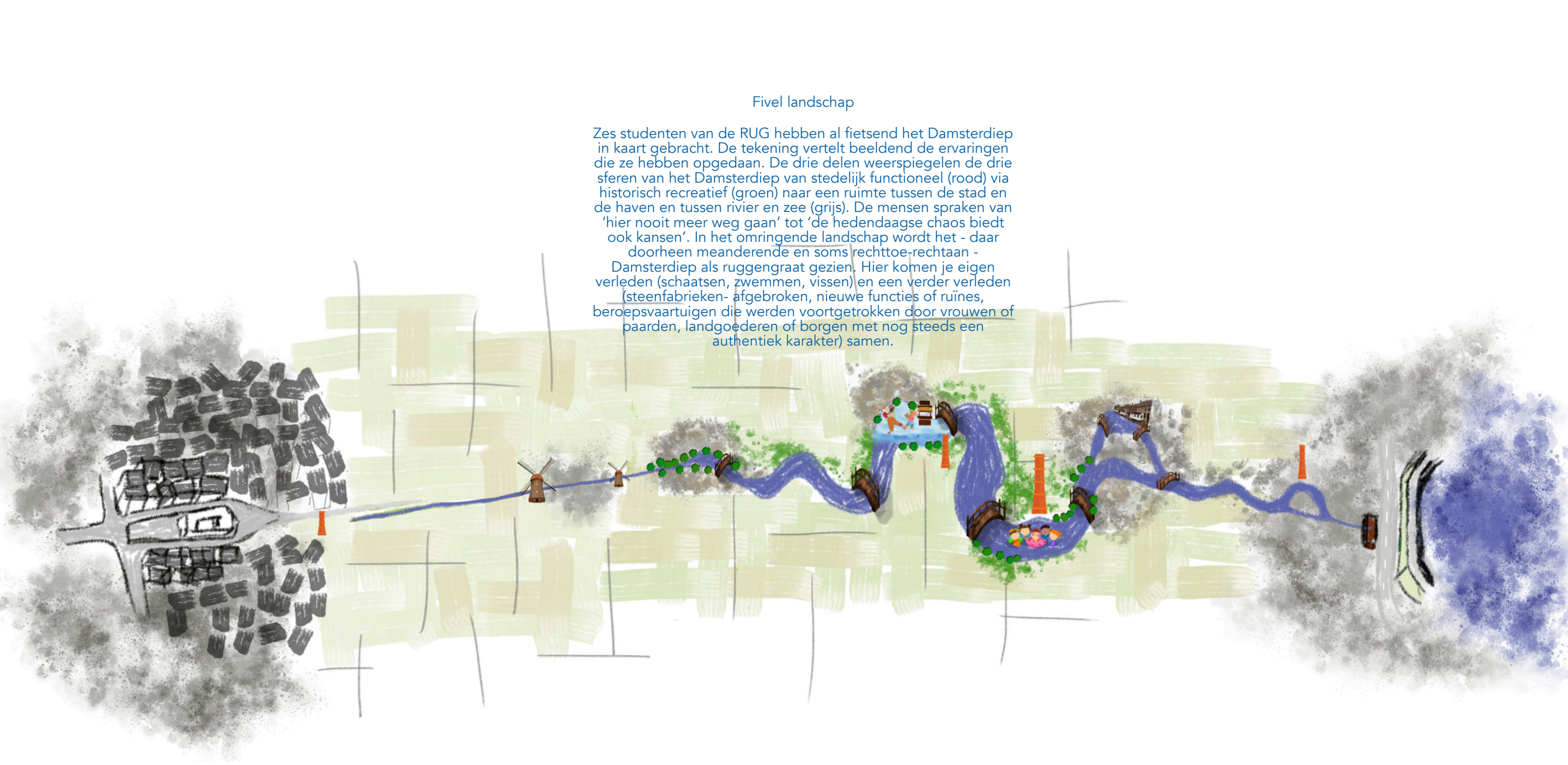
Niet alleen schilderkunst maar ook beeldende kunst ateliers hebben zich gevestigd aan het Damsterdiep. Met Ruigstaal in Ten Boer en Metaal Atelier Koekoek in Thesinge zijn er veel metaal kunstwerken zichtbaar in het gebied.

Een iets minder zichtbare maar zeer creatieve plek is Betonbos. Een gekraakt terrein waar kunst en cultuur samenkomen. Door de zelfbewuste manier van leven en wonen is een community ontstaan die naast eigen woonvormen ook kunst maken.

Cultureel erfgoed is ook onderdeel van het artistieke klimaat. Wanneer je naar cultureel erfgoed in Groningen kijkt vallen de vele kerkjes als een van de eerste elementen op. Specifiek de kerk in Wittewierum is belangrijk erfgoed langs het Damsterdiep. Gebouwd op de funderingen van een van de grootste noordelijke kloosters, staat de kerk die vele verhalen verteld, zowel in tekst, kunst als fantasie.

Langs het Damsterdiep is echter ook meer verscholen cultureel erfgoed. De ruïne van de steenfabriek Rusthoven laat nog een spoor zien van de ooit zo belangrijke industrie langs het Damsterdiep. Waar er in vroegere tijden wel 13 steenfabrieken langs het diep stonden, is Rusthoven de enige nog toegankelijke herinnering. Toch zijn er meer, verborgen, herinneringen aan deze tijd. De reeds gesloopte steenfabriek in Garrelsweer en de kalkovens in zowel Appingedam als Garmerwolde geven een terugblik naar vroegere tijden.

Als hedendaags cultureel erfgoed kunnen de dorpshuizen niet ontbreken in het artistieke klimaat. Het typisch Groningse gebouw herbergt de samenhangende en samenkomen van dorpsbewoners. Het is een thuis voor verenigingen, (dorps) feesten, etentjes, kinderopvang en meer.

Fivel landschap

Zes studenten van de RUG hebben al fietsend het Damsterdiep in kaart gebracht. De tekening vertelt beeldend de ervaringen die ze hebben opgedaan. De drie delen weerspiegelen de drie sferen van het Damsterdiep van stedelijk functioneel (rood) via historisch recreatief (groen) naar een ruimte tussen de stad en de haven en tussen rivier en zee (grijs). De mensen spraken van 'hier nooit meer weg gaan' tot 'de hedendaagse chaos biedt ook kansen'. In het omringende landschap wordt het - daar doorheen meanderende en soms rechtoe-rechtaan - Damsterdiep als ruggengraat gezien. Hier komen je eigen verleden (schaatsen, zwemmen, vissen) en een verder verleden (steenfabrieken- afgebroken, nieuwe functies of ruïnes, beroepsvaartuigen die werden voortgetrokken door vrouwen of paarden, landgoederen of borgen met nog steeds een authentiek karakter) samen.

Het Landschap geschilderd

"Zou ook ons land niet een schilderlandschap kunnen zijn?" Met woorden van deze strekking werd de kunstvereniging De Ploeg in 1918 opgericht. Tot dan toe werd het Groninger Landschap niet geschilderd. Via het destijds actuele weelderige en kleurrijke expressionisme en/of impressionisme werd het landschap vastgelegd en tot op de dag van vandaag wordt dat nog door vele (met name) amateur kunstenaars op die manier gedaan. De kunstenaars kwamen toen bij elkaar in een boerderij aan het Reitdiep waar nu de RUG is. Aan het Damsterdiep in Galerie Ruigewaert komen ze nu samen en zijn hun werken te zien. Moet je een kunstenaar zijn om al die verschillende kleuren en vormen in het landschap te zien?

"De tinten zijn in het hele gebied aards; bruin water, beige riet, donkere klei, groen gras en donker grijs asfalt"

Verdwenen wierden en bossen

Zoals de wereld verandert zo veranderen ook de landschappen om ons heen. Soms creëren we littekens en soms genezen we de aarde. Er stonden meerdere wierden aan het Damsterdiep die afgegraven zijn. Er stond een productiebos van Robinia Pseude Acacia dat na het failliet gaan van de oprichters weer geheel gekapt werd. Zoals een bewoner het omschrijft: "Ik woonde eerst aan een bosrand met de voorkant van mijn huis aan het Damsterdiep. Ik was eerst nogal verontrust dat het bos gekapt zou worden want wie wil niet aan een bosrand wonen. Toen het eenmaal weg was werd ik toch heel blij. De weidsheid past mij en het landschap zelf veel beter" En toch zijn er hier en daar aan het Damsterdiep bossen ontstaan. Kleine perceeltjes met 'wildgroei'. Juist rond het Damsterdiep verlenen deze bossen de plekken aan het water iets mysterieus.

Legenda

- dorpsterp
- huisterp
- kerkterp
- langgerekt
- onbebouwd
- onbekend
- overig

Slingerweiland

Waar vroeger de gegoede burgerij rondom hun borgen slingertuinen aanlegden zie je nu een nieuw fenomeen ontstaan rond het Damsterdiep: slingerweilanden. Ook koeien, schapen en vogels mogen rondstruinen in de zo typische Groningse stijl van de slingertuin; kronkelige waterpartijen, een bergje en iets van een monument of kunstwerk. Boer Geert, de voorloper van deze nieuwe trend wilde op deze manier het vlakke land toch iets bijzonders geven en veel kost het niet. Het slingerweiland in Garrelsweer is het hele jaar door te zien.

Zo trots als...

Lopend in een verstilte omgeving slaan we de hoek om bij de kerk in Wittewierum. Er staat een oude pastoriewoning, overwoekerd met klimop en lichtelijk vervallen. Maar waar we een aards kleurenpallet gewend zijn om ons heen te zien, is er ineens een baken van glanzend koningsblauw. In vol ornaat met lange staarten pronken er 3 pauwen op de muur naast de pastorie. Een magische plek moet dit zijn, een stap in een droomwereld, onverwacht en ongewoon en oh zo fantasierijk. Een oude vrouw, krom lopend van ouderdom scharrelt in de tuin bij de pauwen. Dit bestaat alleen in sprookjes. Of toch niet?

Het tunnelnetwerk van Appingedam

Al lange tijd doen geruchten over een verborgen tunnelnetwerk in Appingedam de ronde onder bewoners. Een speciale groep Damsters, van de stichting Onderaardse Gangen Stad Appingedam, verzamelde tips en verhalen van bewoners die over de tunnels hadden gehoord of ze met eigen ogen hadden gezien.

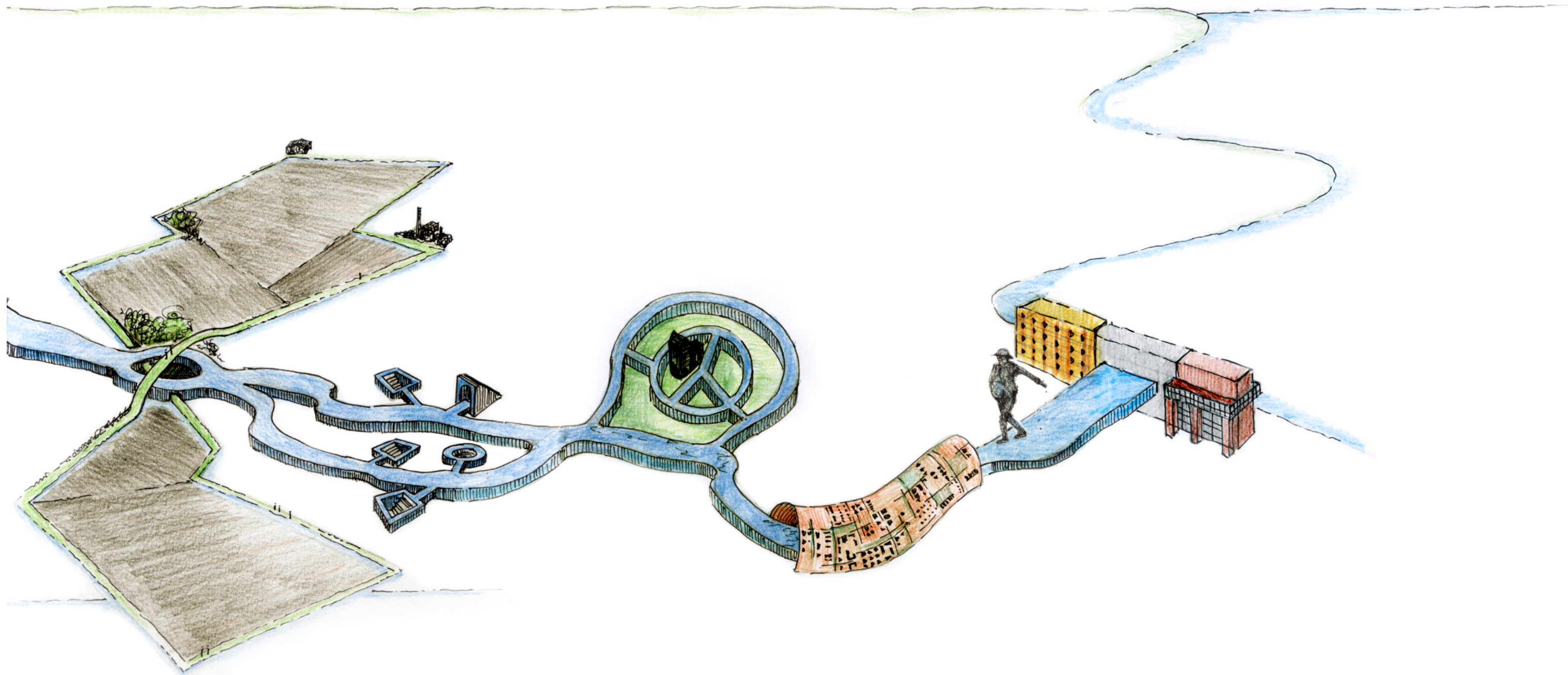
De tunnels zouden hun oorsprong hebben in de 16e eeuw, toen Groningen en Appingedam elkaar beconcurrerden. Tijdens het laatste beleg van Appingedam in 1536 zouden de Damsters de tunnels gebruikt kunnen hebben om uit de Nicolaïkerk te ontsnappen. In 1935 wees een regiokrant al op de mogelijkheid van het bestaan van het tunnelnetwerk. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn naar verwachting veel delen van de tunnels ingestort als gevolg van de bombardementen. De geruchten over de tunnels laaiden weer op toen tijdens de renovatie van de Nicolaïkerk in 1948-1952, 250 skeletten zijn vonden. De gemeente sprak echter nooit over de tunnels omdat het bestaan ervan de renovaties zou vertragen en erg duur zou zijn.

De groep Damsters wilde de Nicolaïkerk onderzoeken en de vermeende oude tunnels uitgraven. De provincie stond deze opgraving echter niet toe omdat het schadelijk zou zijn voor de archeologische structuren onder de grond. Door de ingewikkelde bouwmethode, vooral het deel onder het Damsterdiep, is het onwaarschijnlijk dat de tunnels überhaupt bestaan.

Omhelzing

Op een open veldje aan het Damsterdiep staat een bankje naast een boom. Of eigenlijk twee bomen, in elkaar verstrengeld en vergroeid in een eeuwige omhelzing. Enigzins beschut onder de bomen, met zijn oranje bladeren die langzaam in de wind naar beneden vallen, komt een jong stel bij elkaar op het bankje. Kijkend naar het langzaam stromende water die de gevallen bladeren meeneemt in zijn weg naar de zee. Elk jaar, in elk seizoen is er wel een moment waarop het stel hier samenkomt. Jaar na jaar, groeiend tot ze krom lopen van ouderdom, alsmaar in het bijzijn van de omhelzing van de bomen en het voortstromen van het water.

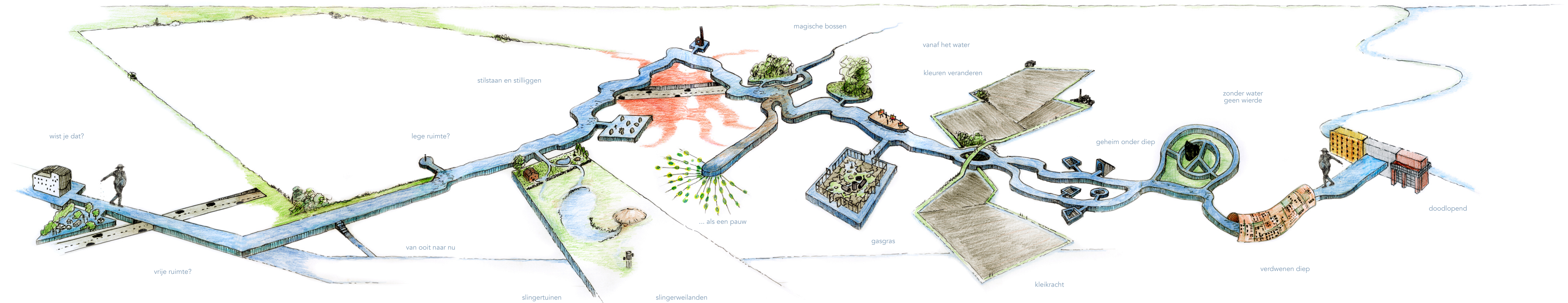

"Het landschap voelt, onverwacht, niet kil aan. Ondanks de regen en wind in het open land voelt het alsof je onderdeel wordt van de elementen"

Schilderend in het landschap

Lopend over een dijkje naast de vismaai, is de grond bezaaid met mossel-schelpen. De een nog groter dan de ander, liggend als broodkruimels in het landschap die de weg wijzen langs het water. Uitnodigend lijken ze te zeggen: kom verder, volg ons spoor en ontdek het landschap. De mosselen zijn soms groter dan een volwassen handpalm en houden een flinke slok water vast. Als ik door mijn ooghaan kijk zie ik de reigers vliegen en aan de waterkant de mosselen open breken. Dankbaar pakt een eenzame schilder de schelp op om deze te vullen met verf. Naast zijn ezel met doek heeft hij er al meerdere verzameld om de verf in te mengen waarmee hij de weidsheid, openheid en magie van het landschap vangt op het doek. Het landschap, een eeuwenoude onuitputtelijke bron van magie.

VAN PLOEGEN NAAR EGGEN. VAN ONTGINNEN NAAR ZAAIEN.

Waar ooit een kunstenaarsbeweging begon om de Groningse kunstwereld - zoals zij het zelf noemden - te ontginnen vonden ze daar het woord De Ploeg bij. Na het ploegen ga je het land zaaiklaar maken. Dat doe je met een ‘eg’. Het pleidooi gaat over het zaaiklaar maken; wat ga je zaaien, waar doe je dat, met wie doe je dat en wat hoop je te oogsten?

Nb. synoniemen voor ontginnen zijn; vruchtbaar maken, cultiveren.

“In een goed landschap mogen we dromen; over dingen die misschien nooit gebeurt zijn en vooruit te kijken naar iets wat misschien nooit gaat komen” “Een bijzonder landschap heeft iets magisch. We worden erdoor aangetrokken niet omdat je er moet zijn maar omdat je er wil zijn”.

Zoals eerder benoemd heeft een artistieke gebiedsbiografie als doel: door het onderzoek in beeld te brengen laat je een tastbaar en tot de verbeelding sprekend document na waar bewoners voor kunnen ‘strijden’ en welke inspirerend zou moeten zijn voor beleidsmakers en toekomst-denkers. Dit pleidooi is bedoeld als advies richting 5 doelgroepen: Het Landschap, Ontwerpers, Bewoners, de Culturele sector en Lokale beleidsmakers.

“Landschappen (origineel steden) zijn in staat om iets te bieden voor iedereen alleen omdat, en alleen als, ze gecreëerd zijn door iedereen”. Jane Jacobs

De weidse landschappen zijn prachtig in hun beeldende/artistieke kwaliteit. Het zijn landschappen om te schilderen en tegelijkertijd zijn ze een-dimensionaal, monofunctioneel en vooral privé eigendom van boeren of bedrijven en daarmee ontoegankelijk voor zowel mensen als flora&fauna.

Hoe kunnen we weer gezamenlijk werken aan de herinrichting nu er nieuwe vragen op het landschap en haar bewoners af komen en hoe krijgen we weer oog voor de kwaliteit en vooral hoe zorgt ons ‘kijken’ voor een oogje in het zeil op alle ontwikkelingen.

Van ontginnen naar zaaien is een culturele/artistieke (versterkings) opgave over ontdekken, toegankelijkheid, verbinding, afleesbaarheid en kwaliteit.

ONTDEKKING VERSTERKEN

Dit pleidooi nodigt bovenal uit om te herontdekken. Om met een open blik nieuwe inzichten te krijgen zodat er ook een eigen gevoel, beleving en sfeer kan worden toegevoegd aan de Artistieke Gebiedsbiografie. De perceptie van een plek is nog steeds voor ieder persoon anders omdat het gaat om een subjectieve waarneming met alle zintuigen. Laat je horizon verruimen, ook wanneer het beleid al vast lijkt te staan, om nog eens te luisteren naar het verhaal van de plek, het landschap, het Damsterdiep. In die zin is de Artistieke Gebiedsbiografie al een eerste middel om kunst in te zetten om de ogen te openen en de kwaliteiten ‘tussen de oren brengt’ aldus ook de aanbeveling van de Identiteitsvisie Damsterdiep welke ruim 20 jaar geleden is uitgebracht door Bosch Slabbers landschapsarchitecten en De Zwarte Hond en waarin de verbindende rol van kunst en cultuur ook al beschreven wordt. Toch is hier in de afgelopen 20 jaar nog weinig mee gedaan.

“De verschillende landschappen, ook het industrielandschap, hebben elk een eigen laadvermogen voor nieuwe interventies en bieden kansen voor vervlechting en recreatieve routes. Zoek naar oude (Damsterdiep) en nieuwe dragers waar opgaven zich aan kunnen hechten” (Gebiedsbiografie Eemsdelta, p. 121)

We doen een artistieke/culturele versterkingsopgave. Dat wil zeggen; er is al veel en dat wat er is wil je verder doordenken/ontwerpen/versterken. Het Damsterdiep was een geheel - naast de economische route was het een multimodale hub, is inmiddels versnipperd geraakt en wil weer verbonden worden zodat je het gevoel hebt in een bijzonder gebied te wonen. Het Damsterdiep is een ‘cultural river/ culturele rivier’ en moet als geheel benaderd worden om de samenhang terug te laten komen.

TOEGANKELIJKHEID VERSTERKEN

Het landschap (het Damsterdiep) vraagt om behoud, onderhoud en toegankelijkheid, maar niet om massatoerisme. Als het gaat over recreatie is het voornamelijk de kwaliteit van het landschap dat spreekt (rust, ruimte, openheid, dromende vergezichten). Een ‘grote toeristische trekker’ moet het landschap niet worden want daarmee snij je deze kwaliteiten door. De toegankelijkheid tot bijzondere plekken (verboden terrein vs. wandelpad er doorheen ala Rusthoven) maakt dat de recreatie verbreed kan worden, er meer te ontdekken plekken worden geboden en er samenhang kan komen in het verhaal over het Damsterdiep en zijn culturele betekenis. Het landschap wordt grotendeels gevormd door de agrarische activiteit. Met de verzilting ligt hier een risico dat het landschap drastisch veranderd. Denk in deze verandering aan de kernkwaliteiten en ervaring van rust, ruimte, vergezichten en verandering van kleuren door de dag en het seizoen heen.

VERBINDING VERSTERKEN

De inrichting van de leefomgeving is allang niet meer het exclusieve domein van beleidsmakers, stedenbouwers, architecten, landschappers, projectontwikkelaars of politici maar bewoners, belangenverenigingen én kunstenaars spelen een steeds belangrijkere rol. De kunst en cultuur hebben een toegevoegde waarde; ze kunnen in woord, beeld (of welke andere kunstvorm dan ook - dans, performance, muziek, theater etc.) een tot de verbeelding sprekende visie voor de toekomst schetsen die de verschillende domeinen kan verbinden om te uiteindelijk te komen tot wat Allen B. Jacobs ooit schreef over ‘Great Streets’:

“Er zit iets magisch in bijzondere landschappen. We worden erdoor aangetrokken niet omdat je er moet zijn maar omdat je er wil zijn. De beste landschappen zijn speels en vrolijk maar tegelijkertijd functioneel en toegankelijk voor iedereen. Ze staan symbool voor een gemeenschap en de geschiedenis ervan; ze representeren een gezamenlijke herinnering. Het zijn landschappen om te ontsnappen en voor de romantiek, landschappen om te dromen en om iets te doen. In een goed landschap mogen we dromen; over dingen die misschien nooit gebeurt zijn en vooruit te kijken naar iets wat misschien nooit gaat komen”. (Vrij naar Allen B. Jacobs uit Great Streets. Waar nu landschappen staat schreef hij straten)

AFLEESBAARHEID VERSTERKEN

De afleesbaarheid van ontwikkeling in het landschap is ook een kwaliteit. De geschiedenis in relatie tot nieuwe ontwikkeling hoeft niet verdrongen te worden maar dit moet wel gebeuren op een passende manier. Dus binnen de kenmerkende structuren van een plek. Kijk naar beeldbepalende elementen, gebouwen, doorkijkjes en waar vernieuwing gepast is. Met de versterkingsopgave ligt rondom het Damsterdiep een groot risico omdat de vernieuwing van gebouwen grootschalig plaatsvindt. De afleesbaarheid van verbrokkelde gebouwen uit verschillende tijdsperiodes naast elkaar komt onder druk doordat hele straten/ wijken tegelijk vernieuwd worden.

Ook ligt er een kans voor verbetering van afleesbaarheid door het begin- en eind-punt van het Damsterdiep op te waarderen, zichtbaarder en herkenbaarder te maken vanaf het Damsterplein tot de sluizen in Delfzijl. Ook dit is al eens benoemd in de Identiteitsvisie Damsterdiep.

KWALITEITEN VERSTERKEN

De kwaliteiten rond het Damsterdiep zoals deze in de AGB benoemd worden, zowel fysiek als mentaal/emotioneel vormen een sterk uitgangspunt voor bewoners om vanuit verder te denken. Waar veelal om (vernieuwing van) dorpsvisies gevraagd wordt, kan je deze als bewoners breder aanpakken door niet slechts te kijken naar wat er fysiek gevraagd wordt, maar door te benoemen waar bewoners voor staan. Het besef dat om te behouden wel degelijk actie nodig is, maakt dat er ook acties bedacht kunnen worden om te kunnen behouden.

“...en het feit dat 'niets' doen net zo relevant is als 'iets' doen maar wel op het gevaar af dat als je niets doet iemand anders misschien iets gaat doen en dat dat iets wordt wat je helemaal niet wil. Dus "niets doen' vergt wel weer een ‘iets’” R.R.

Dat je je bij alle toekomstige ontwikkelingen afvraagt; wat heeft het Damsterdiep eraan, hoe verrijkt het de beleving, hoe is het een aanvulling op de verhalen, hoe kan mijn ingreep bijdragen aan de verbeelding en het versterken van dit 'body of water'. Een landschap verandert, denkbeelden veranderen maar zonder het water, zonder het Damsterdiep, was van dat alles, wat er nu is, niets!

PRESENTATIE ARTISTIEKE GEBIEDS BIOGRAFIE 8 JULI 2024

Plots roept iemand: ‘mag die slide wegl!’ Een gelach klinkt bij de aanwezigen in het oude kerkje van Garrelsw eer. We kijken al enige tijd naar een ‘ai’ rendering gemaakt n.a.v. de woorden; cultuur, Gronings landschap, body of water, art, architecture, event, etc. Het blijkt dat dit beeld voor sommige een schrikbeeld is hoe de artistieke toekomst van het Damsterdiep eruit zou kunnen zien. Achterin de zaal fluistert nog iemand; ‘ik vind het wel wat’.

Voor de eerste openbare presentatie van de Artistieke Gebiedsbiografie Damsterdiep hebben zich mensen verzameld die allemaal een relatie hebben met het gebied; bewoner, beleidsmaker, projectleider, ambtenaar, vormgever, architect, kunstenaar, landschapper, organisator, opleider en gewoon ‘vrienden van’. Geïnteresseerd horen ze de verhalen aan van Sense of Place, Observatorium, STUDIOpnt en Susanne Luurs over wat deze Artistieke Gebiedsbiografie is. Samen lopen we een rondje rond de kerk, staan in stilte op de brug boven het Damsterdiep en luisteren naar de ‘stilte van Garrelsw eer’. Iedereen krijgt individueel de gelegenheid te reageren op wat ze gezien en gehoord hebben.

De opmerking daaraan voorafgaand aan was; een Artistieke Gebiedsbiografie is nooit af. Alle toevoegingen en reacties zijn van belang om de kunst en cultuur een bijdrage te laten leveren aan wat iedereen van belang acht; de leefbaarheid voor de mensen én het landschap te versterken, te behouden of opnieuw uit te vinden. Zonder het Damsterdiep zouden hier geen mensen wonen en zonder mensen zou het Damsterdiep niet zijn wat het nu is.

Woorden, zinnen en vragen: Strijdtoneel. Afvoer. Zijrivieren (Maren). Plekwaarden - Landschapswaarden - Persoonlijke waarden. Trekpaden. Lokaal - Globaal. Gemeenschap en gemeenschappelijkheid. Contrasten. Wie woont er aan de overkant? Beleefbaar - Leefbaar. Rechten voor de Rivier. Wat kun je brengen in plaats van halen? Onderdompelen in het Damsterdiep - letterlijk. Gestolde Waddenzee. Het Ommetje. Meer ommetjes. Sfeer maken. Wat wil je in ieder geval niet! Het Damsterplein moet echt beter worden! European Cultural River Capital - Manifesta. Kunnen we niet morgen al een plan bedenken voor het terrein van de gesloopte fabriek in Garrelsw eer en kunnen we het bosje in Garrelsw eer behouden?

Wordt vervolgd.

AUTEURS

Nienke Veenhuis

Ruud Reutelingsperge

Lieven Poutsma

BRONNEN

Gedurende het project hebben we met vele bewoners aan het Damsterdiep gesproken. In het bijzonder:

De bewoners van Garrelsw eer

De bewoners van Appingedam

Metaalkunstenaar uit Ten Boer

De bewoners uit Winneweer

De bewoner aan de Stadsweg

De bewoners uit Delfzijl

De kunstschilder in Ekestein

BEELDMATERIAAL

Alle foto's, tekeningen, collage's en kaarten in dit document zijn afkomstig van, of in opdracht van STUDIOpnt en Observatorium. Met uitzondering van de volgende afbeeldingen:

De Ploeg: Schilderij *De rode boerderij*, Jan Altink, 1924, collectie Groninger Museum

Kaart wierden en terpen: Provincie Groningen. (2013, 31 mei). *wierden en terpen (Lancewad)*.

LITERATUUR

Vele verhalen in dit document zijn geschreven met input vanuit literatuuronderzoek. De bronnen die hierbij zijn gebruikt:

Bosch Slabbers & De Zwarte Hond. (2004). *gebiedsuitwerking Identiteitsstudie Damsterdiep: Landschapsontwikkelingsplan Noord-Groningen*. Provincie Groningen.

De Ploeg: Alles over De Ploeg. (z.d.). Groninger Museum.

Jacobs, A. B. (1995). *Great Streets*. MIT.

Jacobs, J. (2011). *The death and life of great American cities (50th anniversary edition)*. modern library.

Laos Landschapsarchitectuur & SteenhuisMeurs. (2023). *Gebiedsbiografie Eemsdelta: met ruimtelijke principes*. College van Rijksadviseurs en gemeente Eemsdelta.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2020). *Gebiedsbiografie als basis voor ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving*. Cultureelerfgoed

Smit, H. C. H. (z.d.). *Geheime tuin van het Noorden: Route Damsterdiep-Stadsweg*. VVV Eemsdelta.

Stichting oude Groninger kerken. (2019). *Wittewierum: Emo van Wittewierum*. Stichting Oude Groninger Kerken.

Van Den Broek, J. (2015). *Van tochtsloot tot levensader: Delf en Damsterdiep tot c. 1600: Aantekeningen voor een voordracht voor de Historische Kring Amasius, gehouden in 'het Anker' te Delfzijl*. De Geschiedenisbibliotheek van Groningen.

Von Hebel, F., Groenewold, M., & Mooijman, C. (2024, 21 februari). 2. *Ondergrondse gangen, mythe of werkelijkheid (aflevering 2)*. Spotify

Zuidema, E. (2024). *100 dagen regiobouwmeester Groningen Doorgeven: Meer ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave*. Nationaal Coordinator Groningen.

Een project van:

STUDIOpnt
Observatorium

Met dank aan:

Susanne Luurs
Marc van Vliet
Merel van Schilfgaarde
Vereniging Deltametropool
Platform Ontwerp NL
Rijksuniversiteit Groningen; Spatial Sciences Living Lab
Historische vereniging en bewoners Garrelsweer
Landschapswerkplaats Groningen
Provincie Groningen

Mede mogelijk gemaakt door:

Sense of Place
Stimuleringsfonds voor de creatieve industrie

juli 2024 - aangepaste versie juli 2025

